

SECTIO SECVNDA

IVS SOCIALE

INTRODVCTIO

1. Haec, quam, quatenus elementorum angustiae sinunt, tractandam suscipimus, iurisprudentiae pars iura et officia hominum non iam communi humanitatis titulo subnixta, sed in ordine ad varias, in quibus illi versantur, societatis species complectitur.

2. Porro societas in universum spectata est « adunatio hominum ad unum aliquid communiter agendum ¹ ». Circa quam notionem haec accurate sunt expendenda.

1° Societas duos minimum requirit, qui voluntatem, viresque ad communem finem coniungant. Haec coniunctio vel actum transeuntem denotat, quo ipsa initur, vel nexum, vinculum, aut statum permanentem ex illo actu ortum.

2° Finis communis societatis membris propositus utique honestus esse debet, ac naturae humanae consentaneus. Quare coniunctio plurium ob malum finem inita, vel contra leges, non quidem *societas*, sed *conventiculum* appellatur.

3° Cum societas ad communem finem instituatur, oportet ut quisque ex sociis illum non sibi tantum velit, sed etiam aliis, seu ut singuli ad illum tamquam communem intendant, suisque actibus concurrant. Etenim « collegium hominum reputatur quasi unus homo, ita quod diversi homines in diversis officiis constituti sint quasi diversa membra unius corporis naturalis ² ». At vero finis communis societatum, bonum commune, felicitas publica, aliaque id genus non quidem abstracte, sed tamquam in ipsis societatis membris sita, in eisque concreta intelligenda sunt. Societas enim eo spectat, ut socii bono potiantur, quo extra societatem vel carerent penitus, vel parcius, aut maiori suo periculo fruerentur. Atque etsi aliquae sint societates, quae alium velut

¹ Opusc. *Contra impugnantes Dei cultum, et Religionem*, c. 3.

² *Qq. disp.*, *De Mal.*, q. IV, a. 1 c.

extrinsecus propositum finem habent, hic tamen eiusmodi esse debet, ut cuiusque socii perfectionem haud evertat, aut re ipsa impediatur ⁴.

4° Quemadmodum non idem est motus, nec eadem directio et celeritas partium machinae, ceu horologii; nec membra humani corporis eundem actum habent; et tamen et ipsa, et motus eorum eundem finem petunt conservationi totius, et partium accommodatum: ita ad finem societati et sociis praefixum obtinendum fit virium coniunctio non quod omnes socii eundem actum exerunt, sed alius quidem sic, alius vero sic: singuli tamen, et omnes in idem tendunt.

5° Coniunctio plurium, qui opinione, voluntate, actione discrepare possunt, et finis communis, quem omnes petunt, per actiones a singulis positas, ac saepe diversas, necessario requirunt ordinem et agentium, et actionum, quo determinetur quid, quantum, quo modo agat quisque, aut non agat, ne alii impediatur. Hic autem ordo haud existere potest sine *potestate* quadam, nempe *potentia activa cum aliqua praeminentia* ²; ex qua socii ad unicum illum finem saltem ordinantur, et diriguntur ³; « ex multis enim non fit coordinatio, nisi per aliquem ordinantem ⁴ ». Potestas igitur ipsam societatis consequitur naturam. Idipsum hac ratione confirmatur: Quod varium in se est, et multiplex, nequit esse causa et principium illius, quod unum sit, et idem, nisi aliquo modo ad unitatem redigatur. « Si enim diversa in aliquo uniantur, necesse est, huius unionis causam esse aliquam: non enim diversa secundum se uniantur. Et inde est, quod quaecumque in diversis invenitur aliquid unum, oportet, quod illa diversa illud unum ab aliqua una causa recipiant ⁵ ».

⁴ « Ille, qui quaerit bonum commune multitudinis, ex consequenti etiam quaerit bonum suum »; ² *2^{ae}*, q. XLVII, a. 10 ad 2.

² *In lib. IV Sent.*, Dist. XXIV, q. 1, a. 1 *sol.* 2 ad 3.

³ « Regimen alicuius communitatis est secundum hoc, quod ordinate, et pacifice bonum communitatis dispensatur »; *In lib. II Sent.*, Dist. IX, q. 1, a. 3 *sol.*

⁴ *Qq. disp.*, *De Pot.*, q. III, a. 6 c. Diximus saltem ordinantur, et diriguntur. Nam si de societate perfecta agitur, potestas illa cum imperio coniungitur. — ⁵ I, q. LXV, a. 1 c.

Sed socii ex sese aliquid exhibent varium et multiplex; conspirare nihilominus debent ad unum idemque constanter producendum. Ergo ad unitatem aliquam redigantur necesse est. Rediguntur vero ad unitatem a potestate, quae determinandis ipsorum actionibus par sit. Haec ergo omnino postulatur.

6° Societas tamquam una persona moralis spectanda est. Cum enim plures ita consocientur, ut eundem finem petant, atque actiones in eundem finem coniungant, intelligitur una mens, una voluntas, una actio, adeoque una persona moralis¹. Quia tamen socii non desinunt esse homines, cum natura humana etiam iura et obligationes inde promanantes retinent: at vero novum statum sociale naturae consentaneum simul acquirunt, novoque iure sociali gaudent, nempe ex statu sociali proveniente².

3. Iamvero, cum societas sit « adunatio hominum ad aliquid unum perficiendum . . . , ideo secundum diversa, ad quae perficienda societas ordinatur, oportet societates distingui, et de eis iudicari, cum iudicium uniuscuiusque rei praecipue sumatur ex fine³ ». Inde fit, subdit sanctus Doctor, ut societas in *publicam* et *privatam* distinguatur, quatenus homines vel in aliqua re publica constituenda sibi invicem communicant, vel ad aliquod privatum negotium exercendum coniunguntur. Rursus utraque vel perpetua est, vel temporalis, prout illud, ad quod aliqua multitudo, vel duo, vel tres consociantur, est perpetuum, vel temporale⁴. De societate *perpetua* tum pri-

¹ « Quaecumque continentur sub aliquo ordine, sunt quodammodo unum in ordine ad principium ordinis »; 1^a 2^{ae}, q. LXXXVII, a. 1 c.

² Cf. Zallinger, *Op. cit.*, lib. II, c. I, § 166, p. 238-239, ed. cit.

³ *Opusc. cit.*, ibid. Societas, ut diximus, non ex uno fit, sed ex pluribus. Iam si plures ponuntur personae physicae, ex quibus illa coalescit, vocatur *simplex*; si personae morales, seu minores societates in maiorem coeunt, *composita*; et quoniam huius compositionis varii gradus sunt, ita minores et maioresveniunt societates compositae. Ex ratione autem originis ea extat *partitio*, qua societas dicitur aut *voluntaria* et *pactitia*, aut *necessaria* et *legalis*. Quod si spectetur modus, quo ad finem communem assequendum societas ordinatur, *perfecta*, vel *imperfecta* esse potest, prout in suo genere praesidiis fini assequendo paribus instructa est, vel horum uno, aut pluribus destituitur.

⁴ *Ibid.*

vata, quae nempe *domestica* appellatur, tum publica, quae *civilis* est, hic disserimus, et proinde duobus capitibus totam tractationem absolvimus.

CAPVT PRIMVM

De societate domestica

4. Societas *domestica* ex triplici societate componitur, nempe *coniugali*, *paterna*, seu parentum et liberorum, atque *herili*, idest dominorum ac servorum.

ART. I. De matrimonio, et primum de eius natura

5. Prima societas in coniugio, seu matrimonio existit, cuius est vinculum omnium arctissimum¹. Intelligitur autem matrimonii nomine, *Viri, et mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas, individuum vitae societatem continens*². Sane, dicitur *coniunctio*, quo nomine nexus, seu vinculum significatur, quod ex interiori consensu, et pactione verbis expressa efficitur. Additur, *maritalis*, quo nomine « talis coniunctio in speciem trahitur per illud, ad quod ordinatur³ »; siquidem alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam praestent vel pretii, vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt a matrimonii ratione.

¹ « Prima combinatio est personarum, scilicet maris et foeminae. Huiusmodi enim combinatio est propter generationem . . . , ut sic per generationem conservetur in specie, quod idem numero conservari non potest »; *In lib. I Politic.*, lect. 1.

² Dicitur *matrimonium*, vel quia foemina eo praesertim sine nubit, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare ad matrem praesertim spectat. Vocatur etiam *coniugium*, eo quod virum, ac mulierem sub uno eodemque quasi mutuo iugo ad fidem servandam, et onera matrimonii sustinenda constituat. *Nuptiarum* quoque nomine nuncupatur, quia, ut observat s. Ambrosius (*De Abraham*, lib. I, c. 9), virgines tradendae in matrimonium velo se operire, et quasi obnubere solebant, idque in signum tum pudoris, tum etiam subiectionis erga virum. Cf. s. Thom., *In lib. IV Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 1, sol. 2 c.

³ *Ibid.* sol. 3 c. Ratio autem, ob quam dicitur *maritalis*, non vero *uzoria*, in hoc consistit, quod « quia vir non est propter mulierem, sed mulier propter virum; ideo haec differentia potius debet sumi a viro, quam a muliere »; *ibid.* ad 2.

Significatur autem determinatum subiectum in hoc quod dicitur, *inter legitimas personas*; sunt enim qui ad matrimonii iusta foedera ineunda apti esse non possunt. Denique quod extremo loco positum est, *individuum vitae consuetudinem retinens*, non quidem intelligendum est quoad singulares coniugum actus, uterque enim in matrimonio distinctam personalitatem, ac proinde distinctos singulares actus retinet; sed quoad *communicationem* coniugalem; ac proinde indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur ¹.

6. Finis vero, quo coniunctio haec instituitur, est procreatio et educatio proles, atque mutui auxilii spes, ut alter alterius ope adiutus vitae incommoda facilius ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat: « Per matrimonium ordinantur aliqui ad unam generationem et educationem proles; et iterum ad unam vitam domesticam ² ». Quorum utrumque per perenne et intimum vitae consortium, in quo matrimonii *prima perfectio, seu forma* consistit, obtinetur ³.

7. Porro societatem istam naturalem esse sanctus Doctor ostendit hunc in modum: « Aliquid dicitur esse naturale dupliciter: Uno modo, sicut ex principiis naturae causatum, ut moveri sursum est naturale igni etc.; et sic matrimonium non est naturale, nec aliquid eorum, quae mediante libero arbitrio complentur. Alio modo dicitur naturale, ad quod natura inclinatur, sed mediante libero arbitrio completur; sicut actus virtutum dicuntur naturales: et hoc modo etiam matrimonium est naturale, quia ratio naturalis ad ipsum inclinatur dupliciter. Primo, quantum ad bonum proles; non enim intendit natura solum generationem eius, sed translationem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est, qui est virtutis status. Unde secundum Phil. tria a parentibus habemus, scilicet esse, nutrimentum, et disciplinam; filius autem a parente educari et

¹ *Ibid.* ad 3.

² *Ibid.* a. 1, sol. 1 c.

³ « Prima rei perfectio consistit in ipsa forma, ex qua speciem sortitur . . . Forma autem matrimonii consistit in quadam indivisibili coniunctione animorum, per quam unus coniugum indivisibiliter alteri fidem servare tenetur »; 3, q. XXIX, a. 2 c.

instrui non posset, nisi determinatos et certos parentes haberet; quod non est, nisi esset aliqua obligatio viri ad mulierem determinatam, quae matrimonium facit. Secundo, quantum ad secundarium finem matrimonii, qui est mutuum obsequium sibi a coniugibus in rebus domesticis impensum. Sicut enim naturalis ratio dicitur, ut homines simul cohabitent, quia unus homo non sufficit sibi in omnibus quae ad vitam pertinent, ratione cuius dicitur homo naturaliter politicus, ita etiam eorum, quibus indiget ad humanam vitam, quaedam opera sunt competentia viris, quaedam mulieribus: unde natura monet, ut sit quaedam associatio viri ad mulierem; in qua est matrimonium ¹ ».

8. Ad naturam societatis coniugalis explicandam illa etiam pertinet quaestio, an unus coniugum alteri praestet. Sane, monstruosa duplicitate capitis semel constituta in familia, societas domestica omnino corrueret. Alia ex parte in duorum societate aequali negotia per suffragia definiri non possunt. Quando igitur communia negotia dirigenda, gravissimaque officia, ceu in educatione liberorum, explenda sunt, necessarium est, ut uni competat imperium, vel certe praerogativa determinandi media ac vias ad regendam familiam opportuna. Inde facile patet, id imperium, vel hanc praerogativam ex ipso naturali iure esse penes virum, utpote vi naturae firmiorem, prudentiorem, et cui plus oneris in alenda familia ab ipsa natura censetur impositum ².

9. Hoc autem imperium mariti minime *despoticum* est, quo is, qui praestet, dominatur, propriae utilitati unice studens: neque *servile*, quod herus in servum exerit; non enim ser-

¹ *In lib. IV Sent.*, Dist. XXVI, q. I, a. 1 sol.

² *In I Cor. c. XI*, lect. I. Diximus *ex ipso iure naturali*; nam ex eo quod *Gen. III*, 16, mulier in poenam peccati subiicitur viro, inferri nequit eam subiectionem solo iure positivo inductam fuisse. Nam eodem loco in numero poenarum nonnulla recensentur, quae, spectata solius naturae conditione, nulla praecedente culpa, erant eventura. Enimvero serpens, cui Deus dixit, *Super pectus tuum gradieris*, etsi illa tentatio abfuisset, pedibus ad incessum cariturus erat, et eodem, quo nunc, alimento victurus. Nempe fieri potest, ut quod naturale est, poena et probrum fiat, quando sententia iudicis, et culpa peccantis praecessit.

vam, seu ancillam, sed vitae sociam, et adiutorium habet maritus: neque *politicum*, cuiusmodi est principis in subditos; sed *temperatum* ac familiae proprium, fundatum in mutuo amore, mutuisque studiis rei communi domesticae consulendae. « Assumitur (*uxor*) in quamdam sociale vitam matrimonii: et ideo, ut Phil. dicit, inter virum et uxorem plus est de ratione iusti, quam inter patrem, et filium, vel dominum, et servum; quia, cum vir, et uxor habeant immediatam relationem ad domesticam communitatem, ut patet in 1 *Polit.*, ideo inter eos non est etiam simpliciter politicum iustum, sed magis iustum oeconomicum¹ ». Qua in re etiamsi maritus primatum habeat, nihilominus in interna praesertim familiae administratione quarundam rerum curas ac determinatas functiones mulier sibi vindicat. « Quamvis pater sit dignior, quam mater; tamen circa prolem magis officiosa est mater, quam pater² ».

10. At vero matrimonium, quod in prima mundi creatione a Deo institutum est, ut officium naturae, in ipsius mundi instauratione per Christum facta, ad Sacramenti dignitatem evectum fuit, et ad suum erga Ecclesiam amorem et unionem comparatum: quocirca matrimonium, quod inter Christianos legitime contrahitur, est verum ac proprie dictum novae Legis Sacramentum. Ex quo Fidei dogmate consequitur matrimonii Sacramentum non esse quid contractui accessorium, ab eoque separabile, sed contractum veri nominis apud Christianas gentes esse non posse, nisi simul sit Sacramentum³. Sane, si adstruatur Sacramentum matrimonii non esse ipsum contractum ad Sacramenti dignitatem evectum, illud minime Sacramentum matrimonii, sed potius Sacramentum pro iis, qui iam matrimonio iuncti sunt, dicendum foret: atqui Christus instituit Sacramentum matrimonii; ergo naturalis contractus, et Sacramentum ab se invicem, cogitatio-

¹ 2^a 2^{ae}, q. LVII, a. 4 c.

² In *lib. IV Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 1, sol. 2 ad 1.

³ Cf. Perrone, *De Matrimonio Christiano*, lib. I, sect. I, c. 6, p. 175-193, Romae 1858; Laforet, *Les Dogmes Catholiques*, lib. XXII, c. I, Paris 1860; *Frammenti teologici inediti del Cardinale Gerdil*, *Appendice al suo Trattato del Matrimonio*, in *Eph. La Scienza e la Fede*, vol. XLI, p. 265 sqq., Napoli 1861.

ne quidem, non autem re ipsa distingui, et separari possunt. « Sacramentum matrimonii, s. Thomas inquit, perficitur per actum eius, qui Sacramento illo utitur, sicut Poenitentia. Et ideo sicut Poenitentia non habet aliam materiam, nisi ipsos actus sensui subiectos, qui sunt loco materialis elementi, ita est de matrimonio⁴ ». Et alibi: « Actus exteriores, et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est Sacramentum matrimonii² ».

11. Haec, quae a Theologis fuse pertractantur, verbis Pii Papae IX omnino confirmantur. Ait enim: « . . . Cum nemo ex Catholicis ignoret, aut ignorare possit, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem Evangelicae Legis Sacramentis a Christo Domino institutum, ac propterea inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit Sacramentum; atque iccirco quamlibet aliam inter Christianos viri, et mulieris, praeter Sacramentum, coniunctionem, cuiuscumque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse, nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum; ac proinde a coniugali foedere Sacramentum separari numquam posse³ ».

ART. II. Quatuor corollaria ex iam dictis deducuntur

12. Ex iis, quae circa naturam matrimonii in articulo praecedenti diximus, quatuor magni momenti corollaria deducere

⁴ In *lib. IV Sent.*, Dist. XXVI, q. II, a. 1 ad 2.

² *Suppl.*, q. XLII, a. 3 ad 2. Hinc in *lib. IV Sent.*, loc. cit. ad 1, ait etiam: « Verba, quibus consensus matrimonii exprimitur, sunt forma huius Sacramenti; non autem benedictio Sacerdotalis, quae est quoddam Sacramentale ».

³ Allocutio *Acerbissimum Vobiscum*, habita in Consistorio secreto, die XXVII Sept. ann. 1852. Vid. etiam, *Lettera di Sua Santità Pio IX a S.M. il re Vittorio Emanuele sul matrimonio civile*, 19 Sett. 1852; et Allocutio *Novos et hanc diem inauditos*, habita in Consistorio secreto die XXVII Sept. ann. 1860. Hinc in *Syllabo* hae propositiones prescribuntur: « Matrimonii Sacramentum non est nisi quid contractui accessorium, ab eoque separabile, ipsumque Sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est »; § VIII, n. 66. « Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium; falsumque est aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse Sacramentum, aut nullum esse contractum, si Sacramentum excludatur »; n. 73.